

РÆСТДЗИНАД

Газет цæуын райдыдта 1923 азы 14 мартыйы – газета издаётся с 14 марта 1923 года

2026 азы 11 февраль – æртхыраены мæйы 11 бон, æртыццæг

Аргъ 10 сомы

- 2 ПАРТИОН АРХАЙД
Дзыллон акцитæ сараздзысты
- 3 РОХÆН ÆВГЪАУ НÆМТТÆ
"Уæддæр нæ ахуысдзæн йæ арт"
- 4 СПОРТИВОН ФИДИУÆГ
Футбол

www.rastdzinad.ru
vk.com/club217633221
t.me/gazetarastdzinad1923

Видеоконференци

Донивылдтытæ æмæ зынгсирвæзтытæй æдасдзинады мадзæлттæ

РЦИ-Аланийы Сæргълаууæг Сергей МЕНЯЙЛО видеоконференцийы бастдзинады фæрцы архайдта, Уæрæсейы Хицауады Сæрдары хæдивæг Дмитрий ПАТРУШЕВ цы уæрæх æмбырд сарæзта, уым. Боны фæткы уыдысты донивылдтытæ, зынгсирвæзтытæ æмæ æндæр ахæм æрдзон фæзындытæй æдасдзинады мадзæлттæ.

Ныхасы архайæг уыдысты УФ-йы Æрдзон фæрæзтæ æмæ экологийы æмæ Æнæнхæлæджы уавæрты министрды, агентдæтæ «Росприроднадзор»-ы, «Росгидромет»-ы, «Рослесхоз»-ы, «Ростехнадзор» æмæ æндæр федералон ведомствæты разамонджытæ, стайы бæстæйы регионты сæргълаууæгтæ.

Æмбырды архайджытæ кувд фæбæрæг кодтой, афтæмæй æппæт профилон федералон æмæ

регионалон ведомствæты æнгæм æмархайды фæрцы фарон кæуы бафтыд амынд æрдзон æнæнхæлæджы цауты фæстиуджытæ рапарахат кæнынæн фадат ма раттын, хыгдард байафæг фæзæуæттæ æмæ адæмы бахъахъæнынæн уæлæмхасæн мадзæлттæ саразын.

– Зæгъæм, фарон Хицауады уынафæйæ æрдзон зынгсирвæзтытæй хъахъæнынæн мадзæлттæн дихгонд æрцæудзæн сæрмагонд федералон æххыс.

Уый фæрцы ивгъуыд азы дыууæ хатты фæхъаддæр æрдзон зынгсирвæзтытæй хыгдард зæххыты фæзæуат. Ацы аз ахæм профилактон мадзæлтты пълантæ æххæст кæнынæн уæлæмхасæн ноджы дæр ма дихгонд æрцæудзæн 7 миллиард сомы бæрц. Уымæ, сæрмагонд æргом здæхт уыдзæн зынгсирвæзтытæ тохгæнæг дæлхайæдтæ техника æмæ специалисттæй фæхъомысджындæр кæнынæн фарстамæ, – бафиппайда Дмитрий Патрушев.

Кувд загъдæуыд, афтæмæй æрдзон зынгсирвæзтытæй хъахъæнынæн мадзæлттæ æххæст кæнынæн 19 уæрæсейаг регионæн лавæрд æрцæудзæн сæрмагонд федералон æххыс.

Хицауады Сæрдары хæдивæг зæрдыл æрлаууынкотда Президентты амынддзинад: 2030 азы онг æрдзон зынгсирвæзтыты фæзæуæттæ дыууæ хатты хуымæ фæхъаддæр уой. Уымæ, ныртæккæ та ахæм зынгсирвæзтытæн сæ 85 проценты хуымæ иуварсонд цæуой иу суткæйы æмгъуыдмæ. «Æппæт уыцы нысантыл бæрзонæй бакусын хъæуы. Уымæн ис фадæттæ æмæ хъарутæ», – фæнысан кодта Хицауады Сæрдары хæдивæг.

Æмбырды кæронбæттæны амынддзинæдтæ лавæрд æрцæудзæн профилон ведомствæты разамонджытæн.

РЦИ-Аланийы Сæргълаууæг æмæ Хицауады пресс-службæ

Хицауады æмбырд

Æрдзырдтой вазыгджын фарстатыл

РЦИ-Аланийы Хицауады Сæрдар ДЗНАЙТЫ Барис министрдытæ æмæ ведомствæты разамонджыты радон æмбырд райдыдта арфæтæй республикон адæмон газет «Рæстдзинад»-ы сæйраг редактор ФИДАРАТЫ Юрийæн, 2028 азы февралы æмгъуыдмæ йæ ногæй кæй снысан кодтой ацы бæрзон бынатмæ, уый тыххæй.

РЦИ-Аланийы Национ ахастдзинæдты министри хæдивæг Юрий Бессонов та йæ куыстæй ацыд.

Боны фæткы фарстатыл дзургæйæ, æмбырды архайджытæ се 'ргом аздæхтой нæ республикайы социалон-экономикон рæзты фарстатæм, сæрмагондæй æрдзырдтой бирæ вазыгджын хуыддæгтыл.

Нысанмæрæзт инвестицион республикон программæ 2026 азы æмæ пълангонд 2027-2028 азтæм æмæ амалхъомты архайды тыххæй дзырдта экономикон рæзты министри хæдивæг Олег Быкадоров. Зæххыны проекты сæйраг нысан баст у нæ регионты социалон-экономикон уавæр законы бындурыл фæхуыздæр кæнынимæ.

Цæгат Кавказы хъæды хæдзарды механизаци, автоматизаци æмæ разамынды техникум бау кæндзысты. Дзæуджы хъæуы паддзахадон бирæкæбæдзджын техникумимæ, – уый тыххæй фехъусын кодта ахуырад æмæ наукайы министр Альбетты Эллæ. Алагыры техникумы ныртæккæ ахуыр кæны 291 студент, Дзæуджы хъæуы бирæкæбæдзджын техникумы та – 1500. Уымæ, хъæды хæдзарды техникумы сæйраг дæсныдæгтæ ивд

не 'рцæудзысты – хъæды æмæ паркты хæдзард, стайы дыргъдæтты-паркты ландшафты арæзтæд. Сывæллæтты фæлладуагъдыл дзургæйæ, министр фехъусын кодта, республикайы дзæбæхгæнæн æмæ фæлладуадзæн паддзахадон æмæ муниципалон уагдæтты, йæ æнæниддзинæд хыгдард кæмæн у, уыцы сывæллæттæн сæрмагонд квотæтæ 15 проценты радих кæнын.

РЦИ-Аланийы цæрæнуатон-коммуналон хæдзарды, артаг æмæ энергетикайы министр Хъараты Тимур ахсджиаг фарстатыл дзургæйæ, загъта, æппæт хъармгæнæнты техникон цæттæдзинæд кæй у 100 проценты. Æнæмæнг медицинаон фæдзæхстады фонды фарстатæ рæгъмæ рахаста йæ директор Дзæгъойты Алан. Комкоммæ ныхас цыдис фонды куджытæн мызд фидыны системæйыл.

паддзахадон хуыддæгтæн райсыныл ныхас кодта Фæндæгты хæдзарды комитеты минæвар. Æмбырды архайджытæ æркаксты æмæ ивддзинæдтæ бахастой РЦИ-Аланийы Хицауады уынафæмæ. Ныхас дзы цæуы Дзæуджы хъæуы, Владивостокаг уынджы 1100 ахуырдауæн ног сколайы арæзтæды объектыл. Æмбырды ма дзырдтой æндæр ахсджиаг фарстатыл.

ГУККАТЫ Жаннæ

Фембæлд

Ныхас рагон æгъдæуттæ æмæ ныры цардыл

Уæрæсейы адæмты иудзинады азы фæткæмæ гæсгæ, Цæгат Ирыстоны Мидхъуыддæгты министрды музейы ацыд сфæлдыстадон изæр «Иратты рагон барæд».

Тематикон æмбырдмæ хуынд кадджын уазджытæй иу уыд зындгонд ахуыргонд, филологон наукаы доктор Тахъазты Федар. Фембæлдмæ æрбацæуæг Дзæуджы хъæуы профессион колледжы ахуырдауæн раарфæ кæнгæйæ, музейы экспонаттæм сæйраг цæстдарæг Махъоты Тимур кувд загъта, афтæмæй, национ æгъдæуттæ кæуыл æнцайынц, æмбырд арæзт у адæмты уыцы иудзинады мидисджын темæйы кадæн.

– Нæ иумæйаг ивгъуыд цардæй сæрыстыр æмæ нæ Райгуыраен бæстæйы иумæйаг фидæн аразынмæ цæттæ кæй стæм, дзырд «иудзинад» ууыл дзурæг у. Ахæм ахсджиаг бындуры фæрцы егъуадæр паддзахæдтæй иу кæмæй рауад, нæ уыцы бæстæ зын фæлварæнтæн бафæрæзта æмæ

йæ кад бахъахъæдта, – загъта Махъоты-фырт.

Незаманты нæ рагфыдæлты æгъдау æнæмæнг æххæстгæнæнæг кæй уыд, ныхас ууыл кæм цæуы, æрбацæуæг адæмæн равдыстой ахæм киноны «Гость».

Ныхас кæнгæйæ, Тахъазы-фырт йæ 'ргом аздæхта иратты рагон æгъдæутты æмæ æхсæнадон фæткæмæ цæстдарды фарстатæм. Нæ рагфы-

æм байхъусгæйæ, хуындæгмæ бардæргæ цалдæр фарсты радтой.

Нæ цытджын бæстæ бирæнацион кæй фæрцы ссис, ныхас цыд ахæм историон æууæлтыл дæр. Æнусты дæргы бирæнацион паддзахад сүæвæг Уæрæсе ныртæккæ 190 адæмыхаттæй фылдæрæн нымад у Фыдыбæстæйыл. Уæрæсейы адæмты иудзинад нæ рагон удварнон хæзнатæ хъахъæнынæн ахъаз кæны.

Æмбырды архайджытæ мидисджын фембæлдæн фадæттæ саразæг адæймæгтæн бузныг загътой. Уæ зæрдыл уын лæууынкæнаем: УФ-йы Президент Владимир Путин уынафæйæ фæмæ гæсгæ, ацы аз нымад у Уæрæсейы адæмты иудзинады азыл (ацы уынафæйæ рахастой фарон 5 ноябры Президентты цур Нациыты 'хсэн ахастдзинæдты советы æмбырды рæстæг). Фæндыны официалон хæс у Уæрæсейы адæмты 'хсэн фидыд æмæ сабырдзинад фæфидар кæнын.

РЦИ-Аланийы Мидхъуыддæгты министрды пресс-службæ

Ахуырад

Агроуниверситетмæ экскурси

Уæрæсейы Наукайы бонь агъоммæ Хæххон паддзахадон аграрон университеты ацыд æмбарынгæнæн экскурси республикайы сколаты профилон агрокæлæсты ахуырдауæн.

Рæзгæ фæлтæр се 'ргом нырыккон мидисджын агротехнологитæм цæмæй аздахой, экскурсийæн фадæттæ саразæг адæм ууыл бацархайдтой. Ахуырдауæн æппæтæй раздæр бабæрæг кодтой энергетикон факультет æмæ ам проектæн фадæттæ саразæг адæймæгты раныхæстæм байхъуыстой.

Фæсивæд уæлдай райгондæр уыдысты агрономон комплексмæ балцай. 1991 азы кæй байгом кодтой, ахуырдауæн университеты уыцы оранжерей бабæрæг кодтой. Субтропикон культуртæ – апельсинтæ, мандаринтæ, лимонтæ, грейпфруттæ æмæ æндæртæ – кæнгæ уавæрты кувд зайын кæнынц, оранжерейы уæвыны рæстæг агрохими æмæ мыггагдарæн кафедрæйы ахуыргæнджытæ Хъаныхуаты Зауырбег æмæ Коккойты Хазби сколадзауæн уыдæтты тыххæй бæлвырд хабæртæ радзырдтой. Амынд зайæгойтæ оранжерейы цæмæй зайой, уый тыххæй арæзт æрцæуы кæнгæ æрдзыгæд.

Практикон ахуырад дардæр ацыд сæрмагонд лабораториты. Картофы ног хуызтæ кувд æрзайынц, ахуыргæнджытæ Андрей Петрукович æмæ Рæмонты Эллæ зайæгойты биотехнологийы лабораторимæ æрбацæуæг фæсивæдæн уый бацамыдтой,

лабораторийы иннæ хайады та Артур Пехы разамынды сколадзауы базонгæ кодтой дзæбæх-дзауæн уый равдыстой. Хъæуон хæдзарды домæнтæн ахадгæ микроорганизмитæ тæнггæдтæ кувд цæттæ кæнынц, микробиологийы лабораторийы специалисттæ сколадзауæн уый равдыстой. Экскурсантæ бабæрæг кодтой университеты музей æмæ спортивон комплекс дæр. Æрыдоны районы Кировыхъæуы сколайы хими æмæ биологийы ахуыргæнджы Хуыгаты Эльнарæйы ныхасмæ гæсгæ, агрокæлæсты ахуырдауæн практикон ахуырадмæ стыр æргом здахынц.

Сколаты агрокæлæстæ æмæ агроуниверситет дардæр æмгъуст кæндзысты. Сколадзауæн рæстæгæй-рæстæгæмæ цæудзысты агроуниверситетмæ практикон ахуырад архайынмæ æмæ ахуыргæнджыты лекцитæм хъусынмæ. Нырыккон аграрон къабызы парахат фадæттæ фенгæйæ, ахуырдауæн фидæны дæсныдæг цæмæй биноныг равзарой, сколатæ æмæ университетты 'хсэн æмгъуыстад уытæн ахъаз кæны.

РЦИ-Аланийы Ахуырад æмæ наукайы министрды пресс-службæ

Партион архайд

Дзыллон акцитæ сараздзысты

Ацы аз политикон парти «Иугонд Уæрæсе» фауæрæх кæндæн партион проект «Историон номарæн»-мæ хауæг дзыллон мадзæлтæ. Уымæй уæддæй, партиий зæрдæ ис ног патриотон фæддæтæ баххæст кæнын.

Партион организацион комитет «Нæ Уæлахиз»-ы æмбырд ныхасæнгæйæ, партион проекты æхсæнадон советы æмæ бæстæйы Историон æхсæнады сæрдар **Сергей Нарышкин** куыд фехъусын кодта, афтæмæй 24 апрелы «Иугонд Уæрæсе» баххæст кæндæн дунен акци «Уæлахизы диктант». Фарон ацы акци архайдтой 2,7 милуан адæймаджы.

Акци архайджыты нымæц цæмæй рæза, уымæн иудадзыг ахъаз кæнæм, уымæ, «Уæлахизы диктант»-ы хæслæвæрдтæ цæмæй ноджы миддзындæр уой, афтæ. Ацы хуыддæг æххæст кæндзысты Уæрæсейы Историон æмæ Æфсæддон-историон æхсæнадыты експерттæ, – загъта Сергей Нарышкин.

Хицауы бынæтæхæг адæймаджы ныхасмæ гæсгæ, бирæ дзыллон патриотон мадзæлтæ арæст кæмæ гæсгæ æрцæуынд æмæ, ацы аз 20 азы кæуыл æххæст кæны, уыцы партион проект «Историон номарæн»-æн ис дыууæ хæсы: фыццаг – хъахъæны историон (фыццаджыдæр, Фыдыбæстæйы Стыр хæсты цауты тыххæй) æнæхиндзинд, дыккаг та – æппæт бæстæйы æрбынæттон-уæвæг культурæн бынты цыртдзæвæнтæ знагддæг бахизы.

Сæйраг политикон хъаруыл нымад нæ пар-

ти ацы ахсджиаг паддзахадон хæслæвæрдтæ баххæст кæныны фæддæг бæрзондзинад йæхимæ кæй райста, уый нымæй иттæг ахсджиаг æууæлыл. «Иугонд Уæрæсе»-ы регионалон хайæдыты разамындай проект æххæст кæныны хуыддæг архайджыты алыхуызон кар-

Проекты архайджыты зондзинадтæ фылдæр кæнынц, – загъта Сергей Нарышкин.

Иæ ныхасмæ гæсгæ, рагон акцитæ «Лæвар – ветеранæн» æмæ «Дзæнгæрæг – ветеранæн» дæрддæр æххæст кæнын æмбæлы канд уый нæ, фæлæ ма æххуысы ног хуызтыл – у-

мæц 27 хатты, йæ архайджыты нымæц та 18 хатты фæфылдæр. Акци архайджыты 22,5 мин скола æмæ колледжы, стæй чысыл хуызтæ 800 уæлдæр ахуыргæнддæг ахуырдауæт. Текст фæсарæйнаг бæстæты ныффыстой 21 мин адæймаджы. Ацы аз таурæгъон æф-

сæрмагонд æфсæддон операций темæимæ. Паддзахадон Думæйы граждæйнаг æхсæнады райрæзты комитеты сæрдæры хæдивæг, «Уæлахизы бархионтæ»-ы сæрдæры, «Иугонд Уæрæсе»-ы фарсæддæг центрон советы разамонæг **Ольга Занко** куыд фехъусын кодта, афтæмæй парти

æмæ дæсныæдыты минæвæрттæ: ахуыргæнджытæ, рацарæзджытæ, ахуырдауæт. Куысты къабæзты нымæц дæр фылдæр кодта. Ветерантæ æмæ ахуыргæндæттæ музейтæн æххуыс кæнæм, пархатæй рухстауæн акцитæ аразмæ. Æппæт бæстæ иу кæнгæйæ, партион проект «Историон номарæн» бæлвырд фарстатæ лыг кæнынæн ахъаз кæны.

имæ, сæрмагонд æфсæддон операций архайджытæ æмæ сæ бинойнæгтыл чи аххæстдæн, ахæмтыл дæр – бакусын хъæуы.

Партион проекттæ цæстдæрæг, «Иугонд Уæрæсе»-ы Центрон æххæстгæнæг комитеты разамонæг **Александр Сидякин** куыд загъта, афтæмæй, «Уæлахизы диктант» цы рæстæг æххæст кæнынц, уыцы авд азмæ акци фæзты ны-

сæддон разамонæг, Советон Цæдисы маршал Георгий Константины фырт Жуковы райгурдыл 130 азы кæй æххæст кæны, «Уæлахизы диктант»-æн фæрстытæ цæттæ кæнынц рæстæг уый банымайдзысты. Диктанты фæрстытæ бар дæрдзысты иннæ советон æфсæддон разамонджытæн, стæй ацы азмæ хауæг юбилейтæм. Хицæн фæрстытæ баст уыдзысты

САНАТЫ АЛЬБИНА

Программæ

Патриотты хъомыл кæнынæн

Æрыгон, ныфсхæст Тататы Алан программæ «Ирыстоны намыс»-ы зæрдæгæй архай.

Алан сабионтæй фæстæмæ стыр æргом здæхта спортмæ. Каст фæци Цæгат Ирыстоны паддзахадон университеты физикон хъомылады факультет, хъазыд Стырæполы крайы горæт Пятигорскы футболон командæ «Машук»-ы. Сæрмагонд æфсæддон операция куы райдытта, уæд лæппу сфæнд кодта уырдаæм ацæуын, йæ 'фсымæртæ æмæ хæлæртты фарсмæ куыд уа, афтæ.

Æфсæддæй æрбæздæхæг Аланы зæрдæ ис ирыстойнаг спорты рæстæн ахъаз кæнын æмæ æвзонг спортсментæ-патриотты ног фæлтæр хъомыл кæнынæн иттæг хорз уавæртæ саразын (ныхас цæуы канд олимпиаг бæрзæндæтæм тырнæг нæ, фæлæ,

Райгурæн бæстæ æнæхинæй чи уарзы æмæ йыл æнувыд чи у, ахæм фæсивæдыл).

Нырæтæккæ Аланы зонгæ кæнынц Дзæуджыхъæуы муниципалитеты структурон дæлхайæды куысты лыстæг фæзилентимæ. Зæгъæм, администрацийы сæргълæууæджы хæдивæг Ходы Мæдинæйы уынаффæмæ гæсгæ, Тататы-фырт фембæлд Спорты академийы разамындимæ æмæ ахуыргæнддæг хъомылгæнинæгтимæ, бæбæрæг кодта тренировкæтæ.

Программæ «Ирыстоны намыс»-ы архайд Аланæн йæ фидæны куыст æнæлазæй æххæст кæнынæн кæй фæахъаз уыдзæн, ууыл зæрдæ дарæн ис.

Дзæуджыхъæуы бынæттон хиуынаффæйады администрацийы пресс-службæ

Гранты фæрцы

Чырæгон технологиты лаборатори

Чырæгон æмæ молекулярон биологийы къабæзты бындурон æмæ агурæн иртасæнтæ кæнын тыххæй Хетагкаты Къостайы номыл паддзахадон университеты байгом кодтой чырæгон технологиты лаборатори. Сифтонг æй кодтой адæймаг æмæ царæгойты чыртимæ кусыны нырыккон ифтонгæртæтæй.

Афтæмæй наукаейы специалисттæн сæ бон уыдзæн биомедицинæйы бæрзондтехнологийон иртасæнтæ кæнын, ома, иммунологи æмæ иннæ къабæзты. Университеты ректор **Огъуаты Аланы** ныхасмæ гæсгæ, ахæм лабораторийы фæзынд дзурæг у университеты наукаон инфраструктурæйы рæзты стратегийон къæхдæр æмæ биомедицинæйы раззагдæр технологитæн æххуысыл.

«Мах зыдтам нырыккон наукаейы уавæр æмæ уымæ гæсгæ сфæнд кодтам нæ материалон-техникон бындуртæ сног кæнын, нырыккон бæрзондтехнологийон ифтонгæртæ балхæнын. Тынг ахсджиаг нын уыд, цæмæй паддзахадон университеты чырæгон технологиты лаборатори дунен стандарттæн дзуапп дæтта. Нæ ахуыргæндтæн сæ бон уыдзæн раззагдæр наукаон центрты æмвæзæддæг иртасæнтæ кæнын, медицинæ æмæ æхсæнады ахæдгæ проекттæ царды уыдзын», – загъта Огъуаты-фырт.

кæнынæн æмæ сæ ма 'руадзыны ног фæддæгтыл. Лабораторийы наукаон рахæцæнтæй иу у атеросклероз дзæбæх кæнынæн инновацион мадзæлалы бакусын. Ацы

гуппарæй куы æрфидар вайынд, уæд. Уæззау нитæг расайынд сæ фæстæ.

Хуыддæг бантыст Уæрæсейаг наукаон фонд «Æрыгон ахуыргæнд-

ты хъæппæрисджын иртасæнтæ»-ы гранты фæрцы. Ахуыргæндтæ цы нысан æвæрынц сæ размæ, уымæ гæсгæ митохондриты æууæлтæ ныввæлгонд цæудзысты. Атеросклерозы рæстæг сæ куыст фæкæуылмпы вайынд, æмæ буары сконд хæлын райдайы. Иртасæнты руаджы фæзындзæн дзæбæхгæнæн хосы формулæ. Университеты экологон анализы хистæр наукаон кустæг куыд æмбарын кæны, афтæмæй уал сæм ис, сыгдæг экологон хомæгæй конд цалдæр экстракты. Уыдæттæ сæм сты университет æмæ Никитскаг ботаникон цæхæрддæг æмгъуыстæды фæрцы.

«Бакуыстам цалдæр дзæбæхгæнæн формулæйыл, уыдæттæ фæддæг рæдта дзæбæхгæнæн кæрдæджыты æмбырдгонд. Бавнæлдтам цалдæр чырæгон тæлмыл сæ 'взарымæ, уыдон атеросклерозы рæзтыл ахадынц. Фæстæдæр нæ зæрдæ ис фитопрепараттæ царæгойтыл иртасын», – зæгъы хистæр наукаон кустæг. Сæ иртасæн архайд цæмæй фæддæгтæдæр уа, уый тыххæй лаборатори егъуа аккредитаци скæндзæн.

Цæгат Ирыстоны паддзахадон университеты пресс-службæ

Медицинæ

Реабилитаци ацыдысты

Фарон Цæгат Ирыстоны царæг авд мин адæймагæй амбулаторон реабилитацийы хайад æмæ дзы сæ-

Цæфтæ, операцитæ æмæ нитæг фæстæ адæмы ногæй дзæбæхкæнынадæн фæддæтæ арæст æрцæудзысты республикаейы 16 дзæбæхгæнæндæг. Национ проект «Æнæниздзинад хъахъæнынад»-ы фæрцы Республиккон клиникон рынчыдон, Сывæллæтты республикон клиникон рынчыдон, Дзæуджыхъæуы 1-æм по-

ликлиникæ æмæ Горæтгæрон районы рынчындонæн балхæдтой нырыккон медицинон ифтонгæртæ дæсгай иуæгтæ. Медицион кусæндæттæ техникæйæ дæрддæр ифтонгонд цæуынд ног национ проект «Дæргъвæтин æмæ активон цард»-мæ гæсгæ. Фарон 7-æм поликлиникаейы сарæзтой

вæрдтой 30 милуан сомæй фылдæры аргъ кусæнгæртæ 50 иуæджы. Дæсны специалистты цæстдæрдимæ нырыккон реабилитацийы фæрцы рынчынтæн ис цыбыр рæстæгæм æнæниздзинад фæфидар кæнын æмæ ногæй кусынхъом суæвыны фæддæг.

Нæ уацхæссæг

Ныййарджытæн – зонинаг

Хæцгæ нитæг бахъахъæнына æнæтæй хуыздæр мадзæлал æнæхъæн дунейы дæр нымад у вакцинаци. Алы дуг, алы рæстæджыты дæр адæмы чи цагъта, уыцы уæззау хæцгæ нитæг – хæбуз (оспа), полиомелит, сырхдзуар – фæуæлахиз уæвын, сывæллæтты хæцгæ нитæг бахъахъæнын бантыст æрмæстдæр вакцинацийы фæрцы. Æрмæстдæр вакцинаци бахъахъæнын, бактериялон æмæ вирусон нитæг кæм сбирæ вайынд, ахæм ран царæг адæмы.

Уæрæсейы Федерацийы Прививкæты национ къæлиндары номхыгъды нырæтæккæ ис гепатит В, тарниз (туберкулез), хыпы (дифтерия), хыхыгæнаг хуыфæг (коклюш), фæдынаг (корь), сырхдзуар (краснуха), полиомелит, джихиз (столбняк), эпидемион паротит, грипп, пневмококк æмæ æндæр карз инфекциты ныхмæ прививкæтæ. Сæ саразын сæ 'ппæт дæр у лæвар. Æмæ сæ 'ппæт дæр, уæлдæр куыд загътам, афтæмæй, сты сывæллæтты æнæниздзинад бахъахъæныны ахсджиагдæр мадзæл.

Хæцгæ нитæг адæймаджы, фыццаджыдæр, хъахъæнын йæ иммунитет. Фæлæ сывæллæтты иммунитет алы ниты ныхмæ алкæд тыхджын нæ разыны. Уымæ гæсгæ сын гыццылæй фæстæмæ хъæуы прививкæ кæнын. Прививкæгонд кæмæн æрцæуа, ахæм сывæллæтты инфекцион нитæгты рынчын кæнынц тынг стæм хатт. Вакцинацæн сæ фылдæр домы, цæмæй иуцæдæр рæстæджы фæстæ конд цæуой дыккаг хатт, уымæн æмæ, азтæ куыд цæуынд, афтæ иммунитет кæны лæмæгдæр. Зæгъæм, хыпы æмæ джихизы ныхмæ прививкæ дыккаг хатт кæнынц, фыццагæй 5-10 азы куы рацæуа, уæд.

Низдзын сывæллæтты иуæй-иу ныййарджытæ прививкæ кæнын нæ фæуадынд, тæрысниц, исты зыан нын куы 'рхæссæ, зæгъгæ. Фæлæ, ахæм сывæллæтты исты инфекцион нитæгтæ дæр ма куы фæрынчынд уа, уæд уавæр фæуыдзæн ноджы тæссагдæр.

Организмтæ алыхуызон сты – прививкæ скæнынц фæстæ, гæнæн ис, æмæ иуæй-иу сывæллæттан сæ буары тæвд уæлæмæ ссæуа, прививкæгонд цы ран æрцæд, уый иуцæдæр фæсырх кæнæ фæхæбæр уа. Уым тæссагæй ницы ницы. Хуыддæг æрмæстдæр бамбарын кæнын хъæуы, прививкæ чи кодта, уыцы медицинон кусæгæн, цæмæй иннæ хатт прививкæ кæнынæн размæ сывæллæтты бацæттæ кæна.

Прививкæ кæнынæн рæстæг алы сывæллæтты дæр каст цæуы сæрмагондæй.

Иу хатт ма йæ зæгъæм: вакцинациæ хуыздæр адæймаджы ницы бахъахъæндзæн хæцгæ нитæг. Фæлæ уæлдæр иуæй-иу ныййарджытæм уыцы хуымæтæг хуыддæг нæ хъары, вакцинациæмæ разынынд стырзæрдæ, дохтыртæ сыл цыма барæй тых кæнынц, кæнæ сын сæхицæн цыма исты фæагурынц, афтæ сæм фæкæсы, æмæ вакцинациæ сæхи æмæ сæ сывæллæтты иуварс ласынд.

Профилактикон прививкæтæй йæхи иуварс чи кæны, уыдон хуамæ зоной «Инфекцион ниты иммунопрофилактикаейы тыххæй» Уæрæсейы Федерацийы зæкыны домæнтæ. Уым куыд загъд ис, афтæмæй:

– комкоммæ ниты ныхмæ профилактикон прививкæ кæм домьнд, ахæм пæддзахæдтæ сæ йæхимæ не 'рбауддзысты;

– эпидеми сæвæрынæй тæссаг рæстæг кæнæ инфекциян нитæг адæмы

«хæн рапарахат уæвыны рæстæг, прививкæгонд кæмæн нæ уа, ахæм сывæллæтты ахуыргæнæндæттæ æмæ дзæбæхгæнæндæттæ нæ исдысты, уавæр цалынмæ ныввæл уа, уæдмæ.

Алкæмæн дæр йæ бар йæхи у, хæцгæ ниты ныхмæ прививкæ скæна æви нæ. Фæлæ ныййарджытæ хуамæ зоной: сæ сывæллæттан прививкæ кæнын кæй нæ уадынд, уымæй сын законæй лæвæрд цæрын æмæ æнæниздзинадæн тæссаг куы суа, уæд дзы ныййарджытæ ахосджын уыдзысты сæхæдæг.

Афтæмæй, зынарг ныййарджытæ, прививкæйæ йæхи иуварс чи кæны, уыдон сæ сывæллæтты æнæниздзинадыл æппындæр нæ хуыды кæнынц. Уый нæ, фæлæ ма тæссаг ран æвæрынц иннæ сывæллæтты дæр, стæй, хæцгæ нитæг адæмы 'хæн цæмæй ахæлы уой, уымæн уавæртæ аразынд. Ныр-ма уал уæ сывæллæттан йæ хицау стуг уæхæдæг, æмæ, куыд байрæздæн, цæс æнæниз уыдзæн, æппынфæстаг, йæ цард куыд рауайдзæн, уый уæхциæй аразгæ у. Бахъуыды йæ кæнут æмæ уæ сывæллæтты бартæ ма халут!

РЦИ-Аланийы Æнæниздзинад хъахъæнынады министрæд; Медицион профилактикаейы республикон центр

«Уæддæр нæ ахуысæзæн йæ арт»

Хозиты Яков — поэт, публицист, тæлмацгæнæг, Фысджыты цæдисы уæнг, кæд 22 азы йæддæмæ нæ фæцард, уæддæр ссис ирон литературæйы классик. Фыдохы цалх ын йæ цард æрдæгтыл аскъуыдта, фæлæ йæ къухы уый хыгд бафтыд, бирæ фысджытæн зæронды бонмæ цы нæ бантысы, уый — алы литературон жанрты хуызы йæ курдиат равдисын. Зындгонд поэт Нигер дзы йе 'нафоны мæлæты фæстæ дæгъæлы нæ загъта:

*«Цардмæ рауад хъазгæ, худгæ,
дидинагæгау саби...
Уаих уа, æруади мæлæт...
Атыдта йæ, нал и...
Фæлæ зæрдæ — цины зарæг —
аззæди уæлæуыл...»*

*Поэт, фыссæг, тæлмацгæнæг
Хозиты Яковы
110 азы райгуырды бонмæ*

Æрыгон поэтан йæ цыбыр цард дзæг уыд ахуыр, уæлмонц æмæ сфæлдыстадон куыстæй. Дисы æфтауы, цас ын æнтыст, уымæй. Фыста æмдзæвгæтæ, арғыæуттæ, эпиграммæтæ, тæлмац кодта классикты уацмыстæ (поэзи æмæ проза).

Хозиты Яков райгуырд 1916 азы æртхырæны мæйы 8 бон Зругомы Хозитыкъæуы Нары зылды. Ам фехъуыста хæххон тæлгæтæ дæтты аенæрынцой хъалæс, зымæгон тызмæг зæйтты сонт гыбар-гыбар. Ам, хæхты сæрма, фæдта зила-харгæнæг цæргæстæ. Æмæ уыцы хæххон нывтæ, уыцы алæмæты зæлтæ баззадæйты йе 'взонг зæрдæйы йæ амæлæты бонмæ.

Йæ ныййарджытæ Ясон æмæ Сæниатæн хæххон æвæдæт уавæртты нæ уыд гæнæн сæ сывæллæтты æххæст ахуыры фæндагыл сæвæрынæн æмæ 1922 азы ралыгъдысты уæрæх быдыртæм. Æрцардысты Къардмухъæуы (ныры Кировы-хъæу).

1925 азы Яков Кировыкъæуы скъолайы къæсæрæй бахызт фыццаг къласмæ. Йæ хо Оля фысы йæ мысынæгты: «Мæ хистæр æфсымæр Алыксандрæн йæ азгæ фæивгъуыдтой, Якова æн афон нæма уыд, æмæ мæн райстой скъоламæ. Яков дæр-иу мæмæ ныццъд, скъолайы дуармæ фæбадт æмæ та-иу иумæ ссыдыстæм нæхимæ. Уалынмæ фæлымæн ис мæ 'мкъаласон Мамиаты Естыимæ, уый-иу æй сусæгæй къласмæ бакодта æмæ-иу æй йæмæ фæстæг партæйыл сба-дын кодта. Иу хатт æй директор Гаджиты Георги баурæдта: — Кæдæм цæуыс? Иннæ аз дæ райсдзыстæм.

Яков скъуыдта æмæ загъта: «Уадз мæ, мæн дæр ахуыр кæнын фæнды. Æз хорз ахуыр кæндзынæн».

Уыцы бон нын лæвæрд уыд «Цыу æмæ сывæллæттæ» зæрдылдаргæйæ радзурын. Дыккаг урочы нæ Георги фæр-сы:

— Æмдзæвгæ уæ чи сахуыр кодта?

Æмæ дын Яков дæр йæ къух куы сдарид. Георги йæ ба-фарста, æмæ Яков тынг хорз радзырдта æмдзæвгæ.

Уыцы рæстæджы ахуыргондæй-æнахуыргондæй, гыццы-лæй-стырæй — иу дæр ахæм нæ уыд, Хетæгкаты Къостайы æмдзæвгæтæ чи нæ зыдта. Яков дæр сæ, хистæртæм хъу-сæгæйæ, йæ зæрдыл бадардта.

Уыцы бон изæрæй Георги нæхимæ 'рбацид æмæ Ясонæн загъта:

**Зонын, уарзы уый
æрмæстдæр, уразонæд
кæй судзы фаг!..»**

1937 азы йын Цæгат Ирыстони паддзахадон рауагъдады рацыд чиныг «Домбайы цуан» латинаг дамгъæтæй фыстæй. Йæ мæлæты фæстæ йын мыхуыры цыдысты сывæллæтæн æмдзæвгæты æмбырдгæндтæ: 1939 азы — «Уалдзæг» æмæ «Æмдзæвгæты æмбырдгæндтæ», 1957 азы — «Домбайы цуан», 1959 азы — уырысæг æвзагмæ А.Николаевы тæлмацгондæй æмдзæвгæты æмбырдгæндтæ «Стыхи». 1966 азы рауагъдад «Ир»-ы рацыд чысыл сывæллæтæн æмдзæвгæтæ æмæ арғыæуттæй æмбырдгæндтæ «Хæснаг». 1982 азы та Хъодзæ-ты Æхсар æмæ Яковы хистæр хо Оляйы хъæппæрисæй бæстонгонддæрæй рацыдысты поэты бынтæ ног чиныг «Терчы зарджытæ»-й.

Яковы зæрдæйы гуырыдысты стыр фæндтæ. Уацау æмæ цалдæр кадæджы къухфыстыгæ мыхуырма бæргæ цæттæ кодта. Фæлæ, стыр хыгагæн, йæ къухы нал бафтыдысты... 1938 азы сусæны мæйы 9 бонны изæры 6 сахатыл Яков фæ-мард Терчыдоны знæт уыланты.

Уды сæрыгон райдаст хур бон, фæлæ уæлмæрдды æр-бамбырдзæвæг адæмы зæрдæтæ та уыдысты рыст æмæ æнкæрд. Уæвгæ, ацы хаттæй фылдæр Кировыкъæуы уæл-мæрдмæ адæм никуы æрæмбырд ис. Фесæфт хъæуы ми-дæг æппæтæй суинагдæр гуырд Яков. Ацæргæ адæм лæг-гæй, усæй, скъоладзаутæ, сывæллæттæ, сæ 'ппæт дæр кодтой сæ хыг.

Саударæн митинг байгом кодта Боциты Барон. Уый фæ-стæ дзырдтой хъæуккæгтæ, æрцауæг адæм. Стыр кадимæ ныгæд æрцъид Кировыкъæуы уæлмæрдды...

Хозиты Яков кæд бирæ нæ фæцард, уæддæр ирон ли-тературæйы алы жанры дæр ныуагъта арф фæд, йæхи æрмдзæф. Йæ сфæлдыстадон хордзæн дзæг у æмдзæвгæ-тæй, зарджытæй. Ис æм уыцы-уыцтыгæ, балладæ, кадæг, фельетон, очерк, пароди, эпиграммæтæ. Уæдæ критикон уацтæ, йæ арғыæуттæ æмæ уахъуыдтæ чиныгæсæгæн æнæзонгæ нæ сты. Уыйæз бантысын цыбыр рæстæгмæ сфæлдыстадон тыгъдады алкæй къухы не 'фты. Яков ацы хъуыддажы амондджын рауад.

Хозиты-фырты программон æмдзæвгæ уыд «Респу-бликæ» (1936). Ам æвдисы æмæ дзуры Ирыстони цин, æнтыстытыл адæмты Цæдисæн:

*«О байрай, Ирыстон! Дæ арфæйæг бон,
Ныййарагæу бакæм дæ фырты салам!
Цы хъæбул йæ гуырдæн йæхицæй нæ хоны,
Гæ уымæн уæд маргау йæ фæллой хæрæй!..
Æз уарзын дæу бирæ: сывæллоуæ сонтæй
Дæ фæлмæн хъæбысы фæхæстон мæ рæз.
Ныр абон уæндонæй мæ уалдзæджы бонтæй
Æз рахызтæн цардмæ, ыссардтон мæ хæс:
Уадз уарзон Цæдисæн йæ алы кæртæтæм
Æрвæгæрдæй тыхджындæр уæ цинад ирæ!»*

**ХОЗИТЫ ЯКОВ (РАХИЗÆРДЫГÆЙ — ФЫЦЦАГ)
ЙÆ ЦÆБÆЛТИМÆ СÆНАЙЫ ХОХЫ СÆРМÆ СХИЗЫНЫ ФÆСТÆ
(1936 АЗ)**

— Тынг тæриггæд кæнын Якова æн, фæлæ иннæтæй уæл-дай иу хæдзарæй дьууæйы райсын нæу мæ бон: адæм цы зæгъдысты.

Бауынаффæ кодтой æмæ мæн иннæ азæм ныуагътой, Яков мын загъта: «Оля, тæргæсæ ма кæн — æз куыд ахуыр кæнон, дæуæн дæр сæ афтæ амондзынæн». Æмæ æвæг-дæр афтæ уыд. Скъолайæ-иу куыддæр ссыд, афтæ-иу мæ-нæн амьдта фыссон æмæ хынцын. Ахуыр та кодта иттæг хорз, æмæ йæ ахуыргæнджытæ дæр бирæ уарзтой.

Яков скъола каст фæци 1930 азы. «Йæ ахуыр дарддæр ахæцææ кæныны тыххæй рацыд горæтæмæ, — мысы йæ хо Оля. — Нæ фыдыхо Елиса Ирыкъæуы цард. Яков уый хъуыста, фæлæ сæм уæвгæ никуы уыд, кæм цард, уый нæ зыдта. Агуырдатæ сæ, фæлæ нæ ссардта æмæ æхсæвы уын-джы баззад Агуырдугæнæн заводы цур, фæндагæй иу-варс.

Нæ хъæуагк Сихоты Мишæ уыцы заводы куыста сæйраг инженерæй æмæ дыккаг бон сæумæрайсом иу дуры фарс-мæ фынагъæй байгæфта Яковы йæ кæрцы мидæг. Райхъал æй кодта æмæ йæ фæрыс:

— Яков, ам цы ми кæныс?
— Мæнæ мæ гæххæттæгæ рахæстон ахуырма бацæуыны тыххæй. Мæ фыдыхо Елисайы нæ ссардон æмæ дысон ам баззадтæн.

Мишæ бацыд заводмæ, йæхи ракуырдатæ æмæ Яковы ахуыдта йæхи фæтæрма. Уыцы бон æй акодта кусæг факультетмæ, фæлæ Яковы йæ азгæм гæсгæ нæ райстой.

Уырдыгæй ацыдысты Орджикидзеийы облæсты дьууæ-азыкон фыццагæм фæлварæн скъоламæ. Уырдыгæм дæр та йæ нæ истой (æрмæст сидæр сывæллæттан уыд ам ахуыры бар), фæлæ къамисы уæнгтæн Мишæ ныллæгстæ кодта æмæ сын дзырд ратта, хъæуæгæ гæххæттæгæ æмгъуыдмæ кæй бацæттæ кæндзæн. Хъæуæм ацыд, Якова æн райста, хъæусоветæй цауæг гæххæттæгæ хъуыд, уыдон, къа-мисы уæнгтæм сæ сæмбæлын кодта, æмæ лæппуйы райстой ахуырма. Бинонтæн та загъта: «Цæрдзæн уал мæнмæ, æмæ йæм уæ зæрдæ ма 'хсайæд».

Яковы дзуаппытæ къамисы уæнгты зæрдæмæ тынг фæ-

цыдысты æмæ йæ райстой ахуырма. Бирæ Арфæйы фыстагджытæ æрвæстойтæ Мишæмæ Яковы хорз ахуыры фæ-дыл.

Облæсты скъолайы сахуыры фæстæ Яков бацыд Хъæу-уонхæдзардон техникуммæ. Дьууæ азы дзы ацыхуыр кодта (1931-1932), стæй райвта Цæгат Ирыстони пединститутмæ. Æвзаг æмæ литературæйы факультет æнтыстджынæй каст фæци 1936 азы. Институты царды уыд сæрæн архайæг. Йæ сфæлдыстадон куыст æмæ æхсæнæдон архайдæй уыд фæз-минаг иннæтæн. Арæхдæр фыста æмдзæвгæтæ, æмæ йын мыхуыры цауын райдыдтой республикон газеттæ «Рæс-тдзинад», «Æрыгон большевик» æмæ журналы фæрстыл.

Иттæг хорз бæрæггæнæнтæ райста уæлдæр ахуырад, æмæ йæ институты дирекци арвыста ЦИНИИ-йы аспиранту-рæйы литературон хайадмæ.

1936-1938 азтæ Якова æн уыдысты йæ сфæлдыстады рæз-ты рæстæг: астаукаг скъолайы 3-æг къласæн сарæзта аив къæсын хрестомати, иронау æмæ дугуонау чи бæфæрæз-та фондз рауагъды (1938-1941, 1945). Мæдæлон æвзагмæ ратæлмац кодта Александр Пушкины («Миг», «Ерыхъал», «Хъазæхъæг», «Эпиграммæ», «Паддзах Салтаны аргъау»), Михаил Лермонтовы («Хæхты рух бæрзæндтæ», «Стъалы»), Лев Толстой, Максим Горькийы, æфсымæртæ Grimm, Шолом-Алейхемы, Шарль Перро («Цырыхъдын гæды»), Фридрих Шиллеры («Фæззыгон зарæг»), Рафаэль Альбер-тийы, Ганс Беймлеры æмæ иннæ фысджыты уацмыстæ. Шота Руставелийы æнæмæлгæ кадæг «Стæйы цармдарæг»-æй цы скъуыддаг ратæлмац кодта, уым ын бантыст йæ мидриф-мæтæ бахъæхъæнын дæр:

*«Рог цæстмæнтæ кæмæ и,
уый нæ зоны, цуу
зæрдæми,
уый æппынæдзæх
уыдзын куы лымæн,
куы та — ызаг...
О, нæ рагбонты зæрдæтæ,
сонт лымæнады фæндæттæ...»*

**Уадз тугдзыл лæгмартæн сæ маргæйдзæг зæрдæ
Нысуудзæ бынтондæр — уæлахиз ура!»**

— Яков йæ 'мдзæвгæ «Октябрьы сидтон» куы ныффыста, уæд рабæрæг йæ сфæлдыстадон поэтикон курдиат. Уыд йæ рæстæджы поэт, рæстæг дзы чи темæтæ домдта, уыдоныл фыста. Æз Яковы фыд Ясоны фарстон, зæгъын, Яковы тых-хæй мын исты мысынæгтæ радзур, зæгъгæ.

«Цы дын дзы радзурон, нæ зонын. Яков, стъальйау фер-тытæ æмæ ахуысыд. Ахуыры рæстæг уый йæ ахуыры уыд, æз та бон-изæрмæ — æхсæнады куысты. Хæдзармæ-иу куы 'рцыд горæтæй, уæддæр æдзæх архайдта фæмбæлдтыты. Адæм æй тынг уарзтой, йæ 'рцыдмæ-иу сыхы сывæллæттæ дæр æнхæлмæ кастысты. Дзырдта-иу: «Сывæллон зæрд-дæ зоны, æмæ уымæй сæ хъомыладды пайда кæнын хъæуы хъызты хуысы...».

Ясон уыд зондджын, куырыгон хистæр. Йæ фырты зна-ны фæстæг æнохсоджынтæ нæ агуырдатæ. Афтæ-иу загъта: «Моцартта куы фæуырынт, уæд Сальеритæ дæр сæмæ райгуырынт, æмæ кæстæртты цæрайы охыл масты фæдыл цæуын нæ хъæуы. Чи амард, уый нæ райгас уыдзæн, — мысы йæ 'мхæуагкæгæ хæдæхуыр поэт Бырнацты Барон.

Барон мын Яковы тыххæй йæ мысынæгты куыбылой куы райхæлдта, уæд мæ зæрдыл æрлæууыд зындгонд ирон фыссæг Джусойты Нафимæ ныхæс Яковы тыххæй: «Уы-рысæгæ æвзаг хуыздæр базоныны тыххæй мæ цалдæрæй ахуыр кæнынмæ рацыдыстæм Хуссарæй Ногиры хъæ-уæм (уæд мыл цыд 13 азы). 1938 азы сæрды бонтæй иу райсомрадзы та ахуыры размæ Терчы доны быттыл згъорд-там цалдæрæй, æмæ хъæуысæрма æввахæ нæ цæст анд-зæвæд цыдæр æндæргæй. Куыд æм хæстæгдæр кодтам, афтæ бæлвырддæрæй фæдтам, æрыгон лæппу кæй уыд, æмæ йæм æввахæ куы бацыдыстæм, уæд мысæл бæрæг дардтой йæ къухты фæдтæ. Æвæццæгæн æй знæт Тер-чы уылантæ Ногиры сæрма куы раппæрттой, уæд ма, мæгуыр, æвæццæгæн, удагас уыд æмæ мæлæттигæ тох кодта. Фæлæ... æхсæвы тары йын чи хъуамæ бахуыс код-

таид?! Хъæуæм фæфæдис кодтам æмæ фæстæдæр базыд-там, уый поэт Хозиты Яковы мард кæй уыд.

Азтæ куы рацыд, уæд ын базонгæ дæн йæ сфæлдыстади-мæ æмæ мæ стыр дисы бафтыдта, æрыгон уæвгæйæ, куыд курдиатджын уыд æмæ йын йæ цыбыр царды цас бантыст. Цымыдисаг мын уыд йæ амæлæт, æмæ фысджытæй иуимæ ныхæс базыдон, чындзæхсæвæй кæй рацыдысты уыцы изæр. Парчы стыр хидыл куыд цыдысты, афтæ ауыдтой, Терчы иу лæппу куыд æрбален кодта иннæ былмæ, æмæ йын йæ 'мбæлттæ куыд цыны æмдзæвгæд кодтой. Фæсивæд нæ кырдмæ æрбакæстысты æмæ нæм мæстæймæрагæу æрбадзырдтой:

— Ирæттæ, сымахæй исчи йæ ныфс бахæсдзæн иу быллæй иннæ былмæ æрбаленк кæнын ацы лæппуыау?

Цæгæраты Максим, Хъайтыхыты Георг æмæ ма иннæ фысджытæй чи уыд, уыдон кæрæдзимæ бакæстысты, стæй та — Яковмæ. «Яков, дæ Терчы был схъомыл дæ æмæ ленк кæнынмæ дæснындæр дæ. Рæвдис-ма сын ирон лæдзы лөг-дзинад».

Яков дьууæ нæ загъта йæ хистæртты уынаффæйыл. Рæвдз фелæвæста йæ дзуауæттæ æмæ Терчы гуылфгæнгæ знæт уыланты ныхмæ иу фарсæй иннæмæ бæргæ баленк код-та, фæлæ, фæстæмæ раленк кæнынмæ куы ныггæлп код-та, афтæ йæ змæст Терчы уылантæ сæ уæлныхы ахастой, æмæ нæл разын. Бæргæ ма фæрауай-бауай кодтой фæдис хъæргæнгæ былгæртты, агуырдытой йæ, фæлæ изæрдæ-лынты ницхуал зынд, æмæ апырх сты сæ хæдзæрттыл, ис-куы кæд уылæнтимæ рахизид æнхæлæй. Фæлæ... хыга-гæн, райсомæй фыдохы хабар айхуыст æгас Ирыстониыл...

Кæддæр иу фыссæг каст йæ раныхæс æмæ йын æрлæууæн нæл уыд. Уæд ыл Яков уыцы уымæ ахæм эпи-граммæ афыста:

*«Æмбал! Кæрон скæн дæ дзырдтæн,
Кæндон фæдисы хæгæ кæнын:
Дæ докладмæ лæппуйæ 'рцыдтæ
Æмæ зæронд лæгæй цæуын...»*

Цымæ Яков цы фæцард, уымæй дьууæ хатты фылдæр куы фæцардаид, уæд ын цытæ бантыстаид!.. Адæмы хуыздæр-тыл ауæрдны хъæуы!»

Бæргæ, поэты ирд курдиат кæронмæ куы райхæлдаид, уæд, чи зоны, йæ мæлæты фæстæ Дзугаты Георгийы абарт æй Орфеимæ ахæм бæрзонд æмæ диссаг нæ фæхæстæд Нигермæ. Георги фыста: «...Сталинирмæ æрхъуыст Яковы æвирхъæу сæфты хабар. Тынг мыл бандæвта уыцы аномонд хъуыддаг, æмæ йыл ныффыстон æмдзæвгæ «Цæрынхъуаг». Зæрдæбынæй мæ фæндыдис æрыгон зынгхуыст лæппу-йыл иууыл бæрзонддæр ныхæстæ зæгъын. Æмдзæвгæ фæуд кодта афтæ:

*«Орфейы денджызмæ фæхæсс,
Уæддæр нæ ахуысдзæн йæ арт».*

Поэтмæ кæд хысмæт хæрзæрыгонæй йæ тызмæг æнгас равдыста, уæддæр йæ сæууон стъальйы рухс ирон поэзийы хуры æрттыдты никуы бамынæг уыдзæн.

Яков уыд фæзминаг кæстæр, тырысайау ссис Кировыкъæуы кæстæртæн, фæзмыдтой йæ дзырдаивады, фæндыд сæ ахæм поэт суæвын. Абон ын йæ фарн ирон дзырдаивады алы фæлгæты хæсыссынд йæ 'мхæуагкæгæ зынд-гонд поэттæ æмæ фысджытæй Гаджиты Георги, Туаты Серг-гей, Айларты Измаил, Тедеты Георги, Къадзаты Станислав, Бырнацты Барон, Бирæгъты Сафар, Абайты Амырхан æмæ иннæтæ. Иумæйагæй — фындзæсæй фылдæр. Йæ рух зонæ цæры йæ уацмысты.

2025 азы Хозиты мыггаджы хъæппæрисæй рацыд йæ уац-мысты æмбырдгонд ногæй «Терчы хъаст» сæргондимæ. Са-рæзта йæ Хозиты Барис.

Ацы рæнхъыты автор та 2016 азы Яковы уацмыстыл са-рæзта бæстон афæлгæст æмæ рауагъта чиныг «Зæрдæйы уидæгты поэзи...».

Поэты фæлгонц цæмæй фæлтæртты зæрдæты баззайа, уый тыххæй XX æнуысы 70-æм азты Кировыкъæуы колхо-зы сæрдар, Социалистон Фæллойы Хъæбатыр Мæрзойты Хъæзыбег правленийы уæнгтигæ бауынаффæ кодтой æмæ Ирыстони сгъыкт скульптор Дзанаиты Русланæн бахæс код-той Яковы бюст саразын.

Скульптор куыд куыста бюстыл, уый фæдыл Яковы хæ-рæффырт Чедтыты Руслан мысы: «Иу бон нæм Руслан æрбадзырдта, бюстыл куыст фæуд кæнын, зæгъгæ, æмæ йæ Оля куы фенид, мыййаг ма йæм исты филиппинæгтæ кæд ис. Оля нæ дыккаг бон ныфсан акодта Ясонимæ. Рус-ланы æрмæдзы (уыд уæды кинотеатр «Дружбæ»-йæ уæл-дæр) байгæфтæм цалдæр лæджы. Яковы бюст æвæрд уыд даргъ стъольыл. Оля йæ куы ауыдта, уæд кæуын райдыдта. Ясон уыцы рæстæг цæстæй нæл уыдта æмæ йæхи æввахæ бакæнын кодта бюстмæ. Бандоныл æрбадт. Русланы æм-бæлттигæ цымыдисæй кастыстæм Ясонмæ, куырм лæг цы кæндзæн дарддæр, зæгъгæ. Уый йæ гæлиу къух Яко-вы сæрыл æрæвæрдта, рахиз къухы уырзгæ та æруагъта рустыл. Стæй цæстыты кыуырфытæ сабыргай басгæрста æмæ загъта: «Дзанаиты-фырт, сæрыхъуынтæ æмæ ных йæхи сты. Фæлæ дын, Руслан, ацы къæлæтты Яковы дынджыр хъопæгæ цæстытæ бацæудзысты?! Йæ уадултæ дын чы-сыл фæтæндæр хъаг сты. Йæ роцъо та тымбылдæр цух у. Яков фæтæндæрæн уыд. Уый Алыксандр æмæ Зууырбег уыдысты дæргæлвæсæ цæсгæмттæ». Руслан æм æмырæй лæмбынæг хуыста.

Æрмæдзы чи уыд, уыдон кæд нæлогимæгтæ уыдысты Оляйæ фæстæмæ, уæддæр, Ясонмæ кæсгæйæ, сæ уадул-тыл уадысты цæссыгтæ. Ясон дзырд куы фæци, уыд Руслан загъта: «Ам абадт æмæ мæм иуыгъылыл банхæлмæ кæ-сут».

Иувæрс нæ æрбадын кодта, нæ разы нын фынг æвæрд-та, йæхæдгæ Ясоны филиппинæгтыл райдыдта кусын. Куыст куы фæци, уæд нæм фæдзырдта, æмæ диссаг: раст цыма Яков нæ цуры уыд æмæ нæм ныртæккæ сдзурдзæн, афтæ нæм каст, афтæ хорз бахынцта скульптор фыды филиппи-нæгтæ. Ясон та ногæй йæхи хæстæг бакæнын кодта Яковы размæ. Йæ уырзгæй та йын йæ цæсгом басгæрста ногæй æмæ загъта: «Бузынг, Дзанаиты-фырт, гæ ныр Яков у». Уый фæстæ ма Ясон ацард æрмæст цалдæр мæйы. Раст цыма Яковы номысæрд йæ царды сæйраг нысан уыд, æмæ уый срæвдзмæ æнхæлмæ каст.

Руслан йæ размæ æвæрд хæслæвæрд сæххæст кодта, æмæ Кировыкъæуы æвæрд уынаффæмæ гæсгæ Яковы скульп-турон фæлгонц кадджын уавæры æвæрд æрцъид сывæл-лæтты цæхæрадонны кæртты, Яков кæм цард, уыцы хæдзары бакомкоммæ.

XI æнуысы райдайæны Кировы хъæусовет æмæ Яковы хиуæтты уынаффæмæ гæсгæ поэты бюст цæст æрцъид йæ уарзон скъолайы кæртмæ. Скъоладзаутæ алы бон дæр цæ-уынц Яковы рæзты, у сын фæзминаг. Зылынд æм, цæмæй йæ алывар сыгъдæг уа. Ирон æвзаг æмæ литературæйы ахуыргæнджытæ арæх фæдæттынц сæ уроктæ цыртдæвæ-ны цур, скъоладзаутæ та фæхæсынц йæ уацмыстæ.

2025 азы, Кировыкъæуы царджытæ бирæ азты цæмæ æнхæлмæ кастысты, уыцы бæлицæ сæххæст, æмæ скъо-лайæн кадджын уавæры лæвæрд æрцъид Хозиты Яковы ном.

Абон Яковы сфæлдыстадон мæсыг азты сæрты у рухс-хæссæг кæстæртæн æмæ йын æнусты дæргъы ма фæуц-дæд. Йæ стъалы æнустæ цырагъау судзæд!

**ДЗУГАТЫ-МУРАТЫ Риммæ,
Цæгат Ирыстони
культурæйы сгъыкт куыстæг,
УФ-йы Журналистыты цæдисы уæнг**

